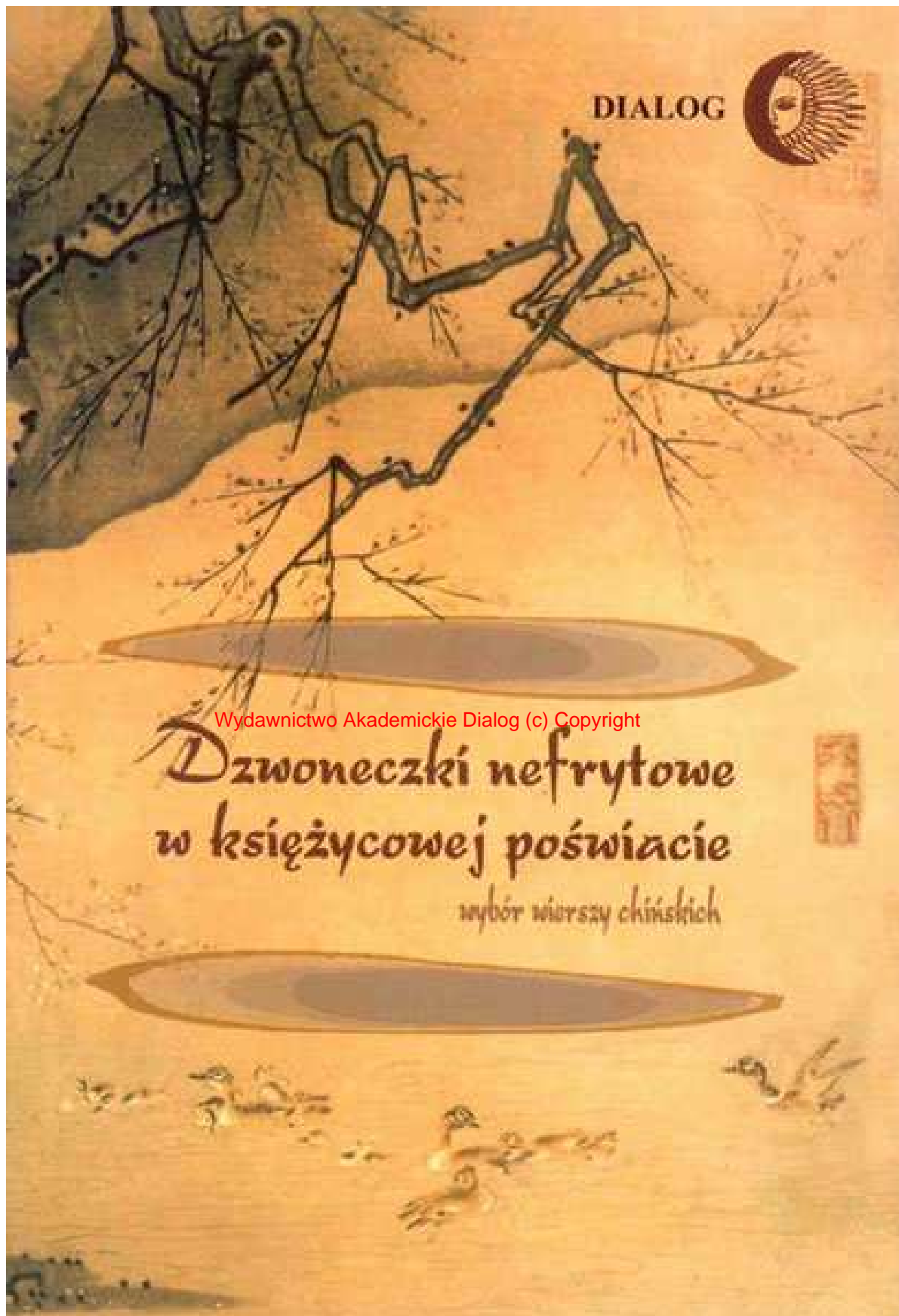

DIALOG

Wydawnictwo Akademickie Dialog (c) Copyright

Dzwoneczki nefrytowe
w księżycowej poświacie
wybór wierszy chińskich

**Dzwoneczki nefrytowe
w księżycowej poświacie**

Wybór wierszy chińskich

Z chińskiego przełożył

Aleksy Dębicki

Wydawnictwo Akademickie

Dialog

Wydawnictwo Akademickie Dialog (c) Copyright

Skład i łamanie

Marcin Hołdak

Copyright © Wydawnictwo Akademickie DIALOG

ISBN (ePub) 978-83-8002-598-1

ISBN (Mobi) 978-83-8002-599-8

Wydawnictwo Akademickie *Dialog*

00-112 Warszawa, ul. Bagno 3/218

tel./faks 620 87 03

e-mail: redakcja@wydawnictwodialog.pl

<http://www.wydawnictwodialog.pl/>

Wydanie elektroniczne, Warszawa 2016

Wydawnictwo Akademickie Dialog (c) Copyright

SPIS TREŚCI

Wstęp

Song Zhiwen

Nucone przy schodzeniu z gór

He Zhizhang

Szumiąca wierzba

Zhang Jiuling

W jasnym lustrze siwe widząc włosy

Z Hukou spoglądając na wstęgę wodospadu Góry Lu

Od kiedy odszedłeś, panie

Chang Jiean

Pawilon medytacji w klasztorze na górze Po shan

Li Sai

Nucone na rzece Wydawnictwo Akademickie Dialog (c) Copyright

Gorycz – na stopniach do komnat cesarza

Wyjazd o brzasku z Boti

Wspomnienie o górach Dongshan

Długa tęsknota (1)

Długa tęsknota (2)

Jesienna zaduma

Nocny lament

Wieczne krakanie

Altana nad urwiskiem rzeczonym

Wiosenna melancholia w pałacu cesarzowej

Spoglądając z oddali na wodospad góry Lu

Nocleg i wino u górala z Hushu po zejściu z gór Zhungnan

Strażnica, góry i księżyc

Rozmyślanie o przeszłości nocą, po przybiciu do Bawolej Wyspy

Więc wino wzniesmy

Natchniona gra na lutni mnicha buddyjskiego z Sichuanu

Pytanie i odpowiedź w górach

Stwierdzone wiosną, po przepiciu

Fawor pięknej pani na polnej drodze

Pieśń o Górze Lu

Trudna jest droga

Yang kueifei

Poświęcony „tańcu obłoków”

Wang Wei

Dom letniskowy w Zhongnanie

Pawilon wśród bambusów

Jesienny zmrok w górach

Ptasi śpiew i potoki

Drugi toast wznosząc do gościa

Jeleni gąszcz

Idąc do klasztoru Skarbca Wonneści

Uciążliwe dni

Du Fu

Spoglądając na Górę Taishan

Nocą, na wysokim tarasie

Wioska Qiangów

Smutek nad brzegiem rzeki

Piosenka o Xi Shi

Wieczorne roz pogodzenie

Wchodzenie na wyżynę w dzień święta długowieczności

Gość przybywa

Wyjdź przed strażnice graniczne

Do drogiego Li Bai na nieba krańcach

Światek

Refleksje ze spaceru nocą

Bo Juyi

Niemówność z lenistwa

Wschodnioburmańska muzyka

Piosenka o zrywaniu lilii wodnych

Skarga z haremu

Ballada o żalu wiekuistym

Zhang Ji

Smutne westchnienie cnotliwej żony

Noty o autorach

Przypisy

Wszystkie rozdziały dostępne w pełnej wersji książki.

WSTĘP

Najstarszymi znanymi nam chińskimi dokumentami są napisy na kościach wróżebnych i naczyniach z brązu z okresu dynastii Shang (XVI-XI w. p.n.e.). Napisów tych znaleziono wiele, ale nie zachowały się wśród nich żadne, które mogłyby być uznane za utwory poetyckie, chociaż niektóre przypominają piosenki lub wierszowane zaklęcia.

Kilkaset lat później, w okresie panowania dynastii Zhou (ok. 1100-221 p.n.e.) znajdujemy już poezję rozwiniętą i odgrywającą znaczną rolę w życiu społecznym. Jest ona podstawowym źródłem informacji o czasach dawnych, o przodkach, dziejach rodów, bogach, duchach i ceremoniach kultowych oraz obyczajach w różnych częściach ówczesnych Chin, to jest w dorzeczu Rzeki Żółtej (Huang-ho). Jednocześnie też piosenki współcześnie tworzone informowały o nastrojach społecznych i stosunku do władców w księstwach feudalnych, na które była podzielona monarchia chińska. Na dworze królewskim zatrudniano specjalnych urzędników, których zadaniem było zbieranie popularnych wśród ludu piosenek i wierszy – na ich podstawie sporządzano następnie raporty o sytuacji w poszczególnych księstwach.

Podobnie ważną rolę odgrywała poezja w stosunkach między księstwami; w czasie uroczystości, spotkań i konferencji, odpowiednio dobierane fragmenty piosenek i wierszy oraz wygłaszane na nie odpowiedzi służyły wprowadzeniu właściwej atmosfery spotkania i aluzyjnie informowały o stanowiskach stron. Stąd dobra znajomość poezji, obok znajomości ceremoniału protokolarnego, miała duże znaczenie w karierze dworskiej i stosunkach urzędowych, jak również i towarzyskich.

Konfucjusz (551-479 p.n.e.), myśliciel najbardziej reprezentatywny dla kultury chińskiej, był również twórcą najstarszej antologii starożytnej poezji chińskiej – „Księgi Pieśni”. Podczas podróży do różnych księstw zebrał on, w ciągu całego życia, ponad trzy tysiące utworów poetyckich ludowych, dworskich i kultowych, zarówno współczesnych, jak i sięgających do odległych okresów uprzednich dwóch dynastii, tj. początków II tysiąclecia p.n.e. Ze zbioru tego pod koniec życia wybrał 311 utworów, z których 305 zachowało się do dzisiejszych czasów. Konfucjusz przywiązywał ogromną wagę do wychowawczego wpływu poezji na umysł i charakter i wielokrotnie dawał temu wyraz. „Pieśni pobudzają umysł – twierdził. – Uczą życia społecznego, ze spraw bliskich uczą ojcu służyć, a ze spraw dalekich uczą służby księciu, a również dzięki nim poznajemy nazwy ptaków, zwierząt, traw i drzew.” A do syna swojego mówił krótko: „Jeśli pieśni nie będziesz studiował, to nie będzie o czym z tobą rozmawiać.”

Po zjednoczeniu w 221 roku p.n.e. chińskich księstw (w tym okresie faktycznie niepodległych już królestw, bo od VI w. p.n.e. rozpoczęło się powszechne

uzurpowanie tytułu króla, a panująca formalnie dynastia Zhou nie mogła się temu przeciwstawić) w jednolite cesarstwo (dynastia Chin, 221-206 p.n.e.) opracowana przez Konfucjusza antologia poezji starożytnej, razem z innymi pomnikami piśmiennictwa, mogącymi mieć znaczenie polityczne dla zwolenników restauracji dawnego porządku społecznego, została „skazana” na spalenie pod groźbą kary śmierci.

Po obaleniu, po kilkunastu zaledwie latach, pierwszej dynastii cesarskiej i objęciu władzy przez dynastię Han (206 p.n.e.-219 n.e.) spalone teksty zostały odtworzone częściowo z pamięci, a częściowo z ocalałych fragmentów. „Księga Pieśni”, dzięki swojej formie wierszowanej, zachowała się chyba najlepiej.

Razem z odtworzeniem zabytków piśmiennictwa nastąpiła restauracja dawnego porządku w nowej strukturze scentralizowanego cesarstwa. Konfucjaniści, jako specjaliści w zakresie historii, obyczajów, protokołu dworskiego i organizacji urzędów, zaczęli obejmować stanowiska administracyjne. Stopniowo wypracowany został system egzaminów państwowych, oparty na znajomości tekstów kanonu konfucjańskiego, a wśród nich i „Księgi Pieśni”, jako jednego z najważniejszych i najbardziej szanowanych. Na egzaminach obowiązywała nie tylko znajomość wierszy, ale i – w stopniu wzrastającym w ciągu następnych stuleci – umiejętność ich tworzenia. Tak postępowano łącznie urzędu z wykształceniem oraz ze sztuką poetyckiego wyrażania myśli. Wierszowanie stało się modne, była to forma gry towarzyskiej i ćwiczenia umysłowego. Cesarz Wu (140-87 p.n.e.) upamiętnił się nie tylko swoimi podbojami i sprawną administracją, ale i talentem poetyckim oraz wprowadzeniem nowego rodzaju wiersza, który otrzymał nazwę od altany parkowej, w której cesarz urządzał poetycko-winne bankiety.

Utwory poetyckie „Księgi Pieśni” były pisane wierszem regularnym, czterosylabowym, rymowanym co drugi wers. W okresie końcowym dynastii Zhou, tj. jeszcze przed pierwszym zjednoczeniem, pojawiła się w dorzeczu Yangtse forma wiersza nazwana „południową”, charakteryzująca się metrum niejednolitym i rymem przemiennym. Mistrzem tej formy, a jednocześnie pierwszym nie anonimowym poetą i jednym z największych w dziejach Chin, był Qu Yuan (343-280 p.n.e.). Arcydzieło jego to „Li Sao”, elegia, w której wyraża troskę o los kraju rządzonego przez nieudolnych intrygantów i zapowiada swoją samobójczą śmierć. Po zjednoczeniu Chin, w okresie dynastii Han, „południowa” forma wiersza stała się popularna, a jednocześnie zaczęła się rozpowszechniać forma wywodząca się z pięciosylabowej piosenki ludowej oraz wiersz siedmiosylabowy wprowadzony przez cesarza Wu.

W drugiej połowie czterowiekowego panowania dynastii Han uczeni i urzędnicy konfucjańscy zaczęli krytykować stosunki panujące na dworze, zgubną rolę eunuchów, rodzin faworyt cesarskich i nepotów. Kilkuset konfucjanistów wraz

z rodzinami zostało skazanych na śmierć lub wygnanie, a krytyka – zdławiona. W rezultacie zaczęto ukrywać własny stosunek do spraw publicznych, przyjmowano postawę eskapizmu, „emigracji wewnętrznej” lub faktycznie uciekano w bezpieczną pustkę gór i lasów. Podobny proces widzimy również w poezji.

Razem z upadkiem dynastii Han nastąpił powtórny rozpad cesarstwa, początkowo na trzy, a następnie na szereg niezależnych tworców państwowych. W Chinach zaczął rozkwitać magiczno-alchemiczny aspekt taoizmu i szeroką lawą wtargnął tam buddyzm. Wtargnęli również barbarzyńscy koczownicy z pustynnych obszarów Azji Środkowej, tworząc swoje dynastie na północnych ziemiach Chin i faworyzując buddyzm. Na południu rządziły efemeryczne dynastie rodzime, a wpływy konfucjanizmu, reprezentującego legalizm tradycyjnego porządku społecznego, zaczęły maleć. W środowisku urzędniczo-artystycznym modnym wzorem stał się eskapistyczny styl życia, najlepiej może przedstawiony przez grupę „Siedmiu mędrców bambusowego gaju” (ok. 275 r.), wysokich dygnitarzy i wybitnych uczonych, których łączyło umiłowanie poezji i wina oraz dewiza: „Jeden sługa z dzbanem wina z przodu, a drugi z łopatą z tyłu, aby zakopać, gdy padnę.” W poezji zaczynają się pojawiać, jako temat dominujący, obrazy majestatu przyrody, a w ocenie wierszy na pierwszym miejscu stawia się wartości estetyczne.

Po upadku dynastii Han wiersze tworzone na północy oddawały życie społeczeństwa targanego wojnami i najeżdżanymi barbarzyńcami, a na południu – opiewały sielankowe uroki życia rustykalnego. Jeśli chodzi o formę, to kunszt tworzenia wierszy osiągnął szczyt wirtuozerii możliwej w języku chińskim. Język chiński jest językiem monosylabowym i zawiera wiele słów jednobrzmiących, wymawianych w czterech lub pięciu tonach (w poezji) różnych intonacjach (tonach). Dawało to możliwość tworzenia rymów opartych na zgodności wygłosów słów rymowanych, jak też na zgodności ich tonów.

Złoty wiek rozkwitu poezji chińskiej przypada na dynastię Tang. Poczynając od założyciela tej dynastii, wszyscy władcy byli protektorami poetów, a niektórzy sami tworzyli poezję. Kompozycje wierszowane na zadany temat zostały wprowadzone jako przedmiot obowiązkowy na egzaminach państwowych, otwierających jedyną drogę do kariery urzędniczej i zapewniających uprzywilejowane traktowanie w załatwianiu spraw urzędowych i w życiu codziennym. Poeta Li Taibo (Li Bo), informując jednego z dygnitarzy o zamiarze złożenia mu wizyty, zapowiada jednocześnie, powołując się na przywilej przysługujący osobom posiadającym tytuł naukowy, że powitanie swoje ograniczy tylko do skłonienia się.

W tym okresie sztuka wierszowania ujęta została w rygorystyczne ramy formalne. Podstawowymi konstantami były: jednakowa liczba sylab (słów) w wersach, wersy pięcio- lub siedmiosylabowe, cztery, osiem lub dwanaście wersów w wierszu,

rymowanie wersów parzystych, unikanie powtarzania tych samych znaków w jednym wierszu. Ponadto, w zasadzie obowiązywał paralelizm części mowy wyrażanych przez znaki wewnątrz kolejnych par wersów, jak również równoważenie pomiędzy nimi tonów, tj. aby tonom w pierwszym wersie odpowiadały przeciwne im tony w wersie drugim.

Powyższe zasady odnosiły się do wierszy „nowoczesnych”. Forma wierszy „dawnych” była bardziej liberalna. Poeci w swej twórczości swobodnej, tj. nie na egzaminach, tworzyli w obu formach. Był również bardzo popularny – jako zabawa w gronie poetów i w czasie wieczorów winnych – wiersz siedmiozgłoskowy o kończących się jednym rymem wersach, dopisywanych kolejno przez uczestników spotkania.

Typowa dla wiersza tego okresu była bardzo malarska konstrukcja: na początku znajdowała się wprowadzająca impresja ogólna (zwykle plastyczna lub plastyczno-akustyczna), następnie impresja bliższego planu, a na końcu impresja lub refleksja autora czy bohatera utworu. Stąd i określanie poetów tego okresu jako „pejzażystów”.

Z cech odróżniających poezję chińską od zachodniej wyróżnić można sporadycznie tylko występujący – i to raczej w okresie wczesnym, kiedy obyczaje były swobodniejsze – temat miłości młodzieńczej i przedślubnej. Było to prawdopodobnie konsekwencją obyczaju, który nie przewidywał ani zalotów, ani swobodnego wyboru współmałżonka czy też współmałżonki. Jeździec miłości mogło pojawiać się tylko po ślubie. Miłość „inna” natomiast, jak np. utalentowanego młodzieńca do kurtyzany, temat dość częsty w powieści chińskiej – nie był poruszany w poezji. Za godne ludzi wykształconych Chińczycy uważali trzy sztuki: sztukę pisania wierszy, sztukę malowania i związaną z nią sztuką kaligrafii. Wszystko inne było rzemiosłem, nawet jeśli artystycznym. Powieści pisali oczywiście ludzie wykształceni, często bardzo wykształceni, ale nie przyznawali się do tego, potomnym pozostawiając uczone zadanie ustalenia autorstwa.

Drugą cechą odróżniającą był brak poezji gloryfikującej wojnę. Wojna była, co prawda, częstym tematem wierszy, ale widziano ją od strony pobojuwiska i bielejących kości, trudu żołnierzy spełniających swój obowiązek oraz żalu i ciężkiej doli rodzin opuszczonych. Nigdy nie było „na wojence ładnie”.

Eksplozja poezji nastąpiła w ósmym stuleciu, gdy jednocześnie pojawili się najwięksi z wielkich: Li Taibo (701-762), Wang Wei (701-761) i Du Fu (712-770). Wang Wei był również genialnym malarzem-pejzażystą, a Li Taibo i Du Fu zostali uznani za dwóch największych poetów Chin. Obu ich różniły i temperament, i losy życia.

O sobie Li Taibo pisał: „Przewędrowałem ziemię i południowe, i północne. W piętnastym roku życia rozmiłowany byłem w szermierce i wszędzie obrażałem

panów ziemskich. W trzydziestym roku życia byłem już uformowanym uczonym i często przeciwstawiałem się premierowi i ministrom, i choć sam niskiego bardzo jestem wzrostu, to w sercu moim dzielności jest za dziesięć tysięcy ludzi...” Li Taibo, wywodzący się z bocznej linii dynastii, od lat najmłodszych wykazywał się wyjątkową błyskotliwością, był wykształcony, a jako ulubieniec cesarza brylował na dworze.

Wplątawszy się w intrygi, z łaski cesarza karą wygnania uratowany został od kary śmierci.

Później, ułaskawiony, resztę życia spędził pod opieką krewnego, wysokiego dygnitarza państwowego, który po śmierci Li Taibo zebrał i wydał jego wiersze. Według legendy poeta utopił się podczas wieczoru poetycko-winnego, gdy w łodzi przepijał z przyjaciółmi do księżyca.

Inne były drogi również genialnego Du Fu. Wiersze zaczął pisać już w siódmym roku życia,

Ale na egzaminach nie miał szczęścia – podobno z zawiści egzaminatorów. Później nieprzychylną decyzję zmieniono i otrzymał stopień naukowy oraz podrzędne stanowisko urzędnicze. Swemu rozgoryczeniu dał wyraz w jednym z wierszy, zapytując:

Czyż sławę imieniu wiersze mogą przynieść?

Urzędnik z wiekiem musi lub chorobą odejść.

A wiatrem targany do czegoż jest podobny –

Do mewy ochryplej między niebem a ziemią.

Du Fu zdobył sławę nie tylko dzięki różnorodności tematyki swoich wierszy, ale i – w przeciwieństwie do swobodniejszego Li Taibo – dzięki doskonałości stylu i mistrzowskiemu opanowaniu wersyfikacji. Uważano go za poetę uczonych i krytyka chińska stawia go na pierwszym miejscu. Zmarł z przejedzenia po dziesięciodniowym przymusowym poście, gdy w górach Sichuanu został odcięty przez powódź.

O egzaminach i poezji w omawianym okresie Chin mówił jeden z bohaterów powieści „Ze świata ludzi wykształconych” (pierwsza połowa XVIII w.): „Za dynastii Han celem systemu egzaminacyjnego było dobieranie ludzi w zależności od ich uzdolnień, charakteru i prawości (...). Taka była administracja państwowa za dynastii Han. Za Tangów uczeni-urzędnicy dobierani byli w zależności od ich umiejętności pisania wierszy (...). Taka była administracja państwowa za dynastii Tang. Za Songów było jeszcze lepiej – wszyscy urzędnicy musieli być filozofami (...). Taka była administracja państwowa za dynastii Songów”.

Wraz z upadkiem dynastii Tang kończy się okres wielkiej poezji. Można by dodać jeszcze kilka znamienitych imion z okresu dynastii Song (960-1127), ale nie zmieniłoby to ogólnego obrazu. Jednocześnie rozpoczyna się ekspansja poezji na

sztuki później powstałe, jak teatr pół śpiewany, pół mówiony, powieść przetykana gęsto wierszami, proza rytmiczna, epistolografia okolicznościowa i epistolografia między ludźmi wykształconymi itp. W tym samym również czasie do poezji chińskiej powtórnie zaczynają przenikać swobodniejsze formy piosenek ludowych. Tematyka utworów pozostaje natomiast w zasadzie niezmienną.

Dominuje ją obraz trudu człowieka na tle dostojnego spokoju przyrody. Wyobraźnia poety chińskiego celowała w przekształcaniu i smutku, i ubóstwa w piękno, w ukazywaniu piękna chat chińskich, zagród z gałęzi kolczastych czy nawet bajor, w których nieczystości mogą „pysznić się barw swoich świeżością”. Była to poezja operująca skrótami, aluzjami, a jednocześnie pełnymi uczucia, malarsko konkretnymi obrazami, poezja delikatna, sublimująca i konkretyzująca nastroje, operująca aforystycznie wyrażanymi impresjami. Do życia codziennego Chińczyków przeniknęła w stopniu większym, aniżeli zwykliśmy sądzić, i była uważana za najwyższą próbę dobrego smaku i talentu.

Można stwierdzić, że poetę chińskiego wyróżniał spokój i harmonia, będące amalgamatem rozsądnego umiaru konfucjańskiej „drogi środka”, taoistycznego eskapizmu i panteizmu, czy pantaoizmu, oraz buddyjskiego wyciszania umysłu – stwarzało to klimat, nawet jeśli żaden z tych światopoglądów artysty nie odpowiadał.

Aleksy Dębicki

Wydawnictwo Akademickie DIALOG

specjalizuje się w publikacji książek dotyczących języków, zwyczajów, wierzeń,
kultur, religii, dziejów i współczesności świata Orientu.

Naszymi autorami są znani orientaliści polscy i zagraniczni, wybitni znawcy tematyki
Wschodu.

Wydajemy także przekłady bogatej i niezwyklej literatury pięknej krajów Orientu.

Redakcja: 00-112 Warszawa, ul. Bagno 3/219

tel. (0 22) 620 32 11, (0 22) 654 01 49

e-mail: redakcja@wydawnictwodialog.pl

Biuro handlowe: 00-112 Warszawa, ul. Bagno 3/218

tel./faks (0 22) 620 87 03

e-mail: biurohandlowe@wydawnictwodialog.pl

www.wydawnictwodialog.pl

Wydawnictwo Akademickie Dialog (c) Copyright